הרמב"ם, הרשב"א ומרן על טעות בספר תורה

אביעזרי פרנקל, רחובות

האם מותר לברך על ספר תורה פסול כדי לצאת ידי חובת קריאה בציבור? הרמב"ם בתשובה (סי' רצד, בלאו, מקיצי נרדמים; סי' מג, פריימן) כותב שמותר לברך על ס"ת פסול, ואילו בהל' ס"ת, פ"י ה"א, הוא מונה עשרים דברים שכל אחד מהם פוסל ס"ת, ופוסק: "ואין קורין בו ברבים". מרן הבית יוסף בטור או"ח קמג ויו"ד רעט מתייחס לסתירה זו, לכאורה, בדברי הרמב"ם ומצטט תשובה של הרשב"א בה כתב הרשב"א שנראה לו שהרמב"ם כתב את התשובה בילדותו, וחזר בו בזקנותו בחיבורו. דברים אלה של הרשב"א מצוטטים גם בכסף משנה בהל' ס"ת שם. היכן מצויה תשובה זו של הרשב"א?

בספר "דיני ספר תורה שנמצאה בו טעות", הוצאת המכון להסברת מפרשי התלמוד, ת.ד. 15027, ירושלים 91150, מהדורה שניה, 1984, כתבו המחברים הרב יצחק שטיינר שליט"א והרב יצחק גולדשטיין שליט"א בפ' ב הערה 9: "את דברי הרשב"א עצמו לא מצאנו גם לאחר עזרתו הנדיבה של הרב מנחם סליי שליט"א, שנעזר במחשב שסרק את כתבי הרשב"א הידועים לנו כיום". גם בטור השלם, מכון ירושלים, מוזכר ב"הגהות והערות" שתשובה זו כלשונה אינה לפנינו (או"ח שם, יו"ד שם). היות והכלים לחיפוש ממוחשב השתכללו בינתיים, הרצתי גם אני חיפוש על מערכת השו"ת הממוחשב שלנו, כמו ידידי הרב סליי, עם תוצאות שליליות. דרוש וקבל שכר!

פניתי אפוא למומחה העולמי לתשובות הרשב"א, הלא הוא מכובדי הרב פרופסור חיים זלמן דימיטר-ובסקי שליט"א, חתן פרס ישראל. הוא הודיעני שיש בידיו כמה מאות תשובות של הרשב"א שטרם ראו אור. הרב דימיטרובסקי הואיל לשגר אלי צילום של הדפס מכונת כתיבה של תשובותיו של הרשב"א המסווגות אצלו תחת או"ח קמג.

והנה באחד ההדפסים מצאתי כתוב, בשלהי התשובה, "... ועל עדותו שהעיד בשם גאוני המערב ז"ל נ"ל דבריו כסותרין זה את זה עד שאני אומ' כי זו בילדותו שנאה לנו וחזר בו בזקנותו". נוסח זה נמצא בכת"י הבריטיש מיוזיאום ג', דף 288 ע' ב , סי' ו, בכת"י ספר הבתים ב' ע' 95 (בריטיש מיוזיאום) ובכ"י 480 (סמינר, ניו יורק). לדברי פרופ' דימיטרובסקי, הוא הכין את ההדפס עפ"י כ"י ספר הבתים שבדרך כלל אמין יותר, ובמקומות מפוקפקים הוא הגיה אותו עפ"י שני כתה"י הנוספים. נוסח ההדפס תואם את הנוסח של תשובת הרשב"א המובאת בארחות חיים (הל' קריאת ס"ת, ה); כל בו (הל' קריאת התורה, סי' כ, דף יג, ע"א, טור ב); אבודרהם (דיני קה"ת), עם שנויים קלים בלבד. ב"ה יום יום שזיכנו לחזור ולהתחבר לרבותנו הראשונים. תודתי לפרופ' יעקב שפיגל שהיסב את תשומת לבי לנוסח באבודרהם.

ולסיום נציין שהב"י ביו"ד רעט כותב שתשובת הרמב"ם היא לעניין קריאת התורה בציבור (בנוסח התשובה שלפנינו מסביר הרמב"ם שהברכה שאנו מברכים היא על עצמה של הקריאה ולא על הספר; עי"ש), ושבדיעבד ניתן לברך עליו, ואילו הנאמר בהל' ס"ת הוא לעניין מצוות עשה של כתיבת ס"ת; ומה שכתב הרמב"ם בהל' ס"ת "ואין קורין בו ברבים" הוא לכתחילה, כי הרי לא כתב "ואם קראו בו לא יצאו ידי חובה". ולכן, אם נתגלתה טעות, "מורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב זלה"ה הנהיג להוציא ס"ת אחר ... גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה ..."; "וכן אנו נוהגים אחריו" (ב"י בטור או"ח שם ובכ"מ שם); "וכן הורה למעשה הראשון לציון מרן הרב מרדכי אליהו" (בספר של הרבנים שטיינר וגולדשטיין, ע' 70, הערה 2).

(הופיע ב"מוריה" כרך 21, חוברת 5–6, בשנויי עורך, אדר ב', ה-תשנ"ז)